

Csizsár Rita

PTE, BTK, Alkalmazott Nyelvészeti Doktori Iskola

Gondolatok a burgenlandi magyar kisebbség anyanyelvi oktatásáról

Az alábbi tanulmány áttekintést igyekszik nyújtani a kisebbségpolitika mindenkori kulcskérdésének, a kisebbségi anyanyelvi oktatásnak az Ausztriában (1) élő magyar kisebbség szempontjából releváns aspektusairól. A kisebbségi oktatási rendszerek helyzetét vizsgálva igyekszem választ találni arra a kérdésre, hogy milyen célok és törekvések vezérlik az anyanyelvi oktatás megeremtésében, illetve megőrzésében egyfelől az államot mint az oktatás irányvonalainak kijelölőjét, másfelől a helyi magyar szervezeteket mint a kisebbségi érdekvédelem artikulálóit.

Továbbá milyen mértékben képes betölteni a kisebbségi oktatás az elsődleges funkcióit – az anyanyelv megőrzését, a nyelvi kompetencia fejlesztését, a kisebbségi identitás kialakítását/megerősítését stb. – az Osztrák Köztársaságban élő magyarok két csoportjának, az őshonos burgenlandi és a migrációs eredetű bécsi magyarságnak a körében?

Az Ausztriában élő magyarok rövid bemutatása után az osztrák kisebbségi oktatás néhány általános jellemzőjének felvázolására teszek kísérletet. Ezt követően az őshonos burgenlandi magyarságot érintő kisebbségi oktatás jogi szabályozásának ismertetésére és annak gyakorlati megvalósulására, majd pedig a bécsi migrációs eredetű diaszpóra anyanyelvi oktatásáért „felelős” főbb intézményeinek számbavételére, munkájuk bemutatására kerül sor.

Magyarok Ausztriában

A 2001. évi népszámlálás a megvallott nyelvhasználat alapján az egész országban 40 583 környezetében magyarul (is) beszélő személyt mutatott ki. (2) Az Osztrák Köztársaság területén élő, magukat magyarnak vagy magyar származásúnak vallók eredetüket tekintve két fő csoportra oszthatók. A Burgenland tartományban élő, az utolsó census alkalmával 6641 főt számláló, őshonos (autochton) népcsoport az I. világháborút lezáró trianoni békeszerződés és annak területi rendelkezéseit korrigáló Sopron-környéki népszavazás alapján került osztrák fennhatóság alá. Az őshonos magyarok kétharmada két nyelvszigeten él; a Burgenland középső részén található Felsőpulyán (Oberpullendorf), valamint a tőle délre fekvő Felsőőr (Oberwart), Alsóőr (Unterwart) és Órisziget (Siget in der Wart) településeken. A magyarok másik csoportját a zömmel Bécsben, valamint a tartományi székhelyeken élő, különböző időszakokban kimenekült vagy kitelepült migrációs eredetű diaszpóra alkotja, amely jelentősen gyarapodott a Kárpát-medence utódállamaiból érkezőkkel. A fővárosban élő, népszámlálásban részt vevő magyarok száma 2001-ben 15 435 fő volt.

Jogállásukat tekintve a magyarok fenti két csoportja együttesen alkotja a jelenleg hat hivatalosan elismert kisebbség (osztrák terminológia szerint „népcsoport”) egyikét, lélekszámban megelőzve a burgenlandi horvátokat, a karintiai és stájerországi szlovéneket, a bécsi cseheket, a romákat és a bécsi szlovákokat. (3)

Az őshonos és a migrációs eredetű magyar kisebbséget a két csoport történeti kialakulásának különbségei miatt más-más időpontban ismerték el; a burgenlandi magyarság jo-

gait a jelenlegi kisebbségpolitikai szabályozás alapját képező 1976-os Népcsoporttörvény (4) deklarálja, a Bécsben és környékén élő magyarok viszont csak 1992 óta élveznek az Ausztria területén élő más népcsoportokkal azonos jogokat. (5) A hivatalos elismerésnek ez a viszonylag késői időpontja (részben egymáshoz képest, különösen pedig a horvát és a szlovén kisebbségeknek már az 1955-ös Államszerződésben nyújtott jogaihoz képest) nagyban rányomja a bélyegét a kisebbségi lét különböző aspektusaira, különös tekintettel – a későbbiekben bemutatásra kerülő – kisebbségi oktatási rendszer kialakítására és működtetésére. Ennek magyarázata egyfelől az egyes kisebbségek érdekérvényesítő képességeinek eltérő voltában, másfelől az országos, tartományi, valamint önkormányzati szinten nem egységes osztrák kisebbségpolitikában keresendő (vö. Szoják, 2003). Nem elhanyagolható ugyanakkor az az érv sem, amely szerint a többnyire ad hoc jellegű kisebbségpolitikai döntések háttérében az az elv húzódik meg, hogy a kisebbségeknek csak annyi jogot kell biztosítani, „amennyit feltétlenül szükséges”. (Baumgartner, 1995)

Az osztrák kisebbségi oktatás általános jellemzői

Az Osztrák Köztársaságban az alapfokú anyanyelvi oktatás biztosításának elve, mint a kisebbségi jogok egyik sarkalatos pontja, végigvonul az alkotmányszintű szabályozások mindegyikén. (6) A kisebbségi oktatás fontosságát hivatott illusztrálni az a tény is, hogy bár konkrét szabályozása nem szövetségi, hanem tartományi szinten történik, az ország három legnagyobb kisebbségének (magyar, horvát, szlovén) anyanyelvi iskoláztatási lehetőségeiről szóló törvényeit az alkotmányszintű szabályozások körébe emeli a törvényalkotó. A Karintiai kisebbségi iskolatörvény (1959/101) a helyi szlovénok, a Burgenlandi kisebbségi iskolatörvény (1994/641) elsősorban a tartományban élő magyarok és horvátok, de érintőlegesen a romák különböző oktatási szinteken és intézményekben történő oktatását is szabályozza.

Az elmúlt másfél évtized fontos változásokat hozott a kisebbségi oktatás területén. Az 1990-es években a viszonylag tömbszerűen élő nemzeti kisebbségek oktatási jogai kiszélesedtek. Ez a pozitív fordulat a speciális tantervi keretek modernizálásával – különösen az 1988-as és 1995-ös változtatásokkal – együtt a kisebbségi oktatás minőségének javulásához vezetett.

Egy másik tendencia a hat őshonos kisebbség jogállásának egységesítése irányába mutat. Ez a folyamat az oktatási jogok területén is megnyilvánul; a hatályos burgenlandi kisebbségekre vonatkozó iskolatörvény nagyban hasonlít a karintiai szlovénokra vonatkozó szabályokra. (Győri Szabó, 2000) Annak ellenére, hogy ezek a rendelkezések az osztrák Államszerződésben még nem nevesített, csak később elismert kisebbségekre is kiterjednek, érezhető, hogy az eredetileg kompakt településszerkezetű, tömbszerűen élő nemzeti kisebbségek jelenlétére kidolgozott kisebbség-politikai koncepció kevésbé állja meg a helyét egy nagyvárosi környezetben. Ez érezhető a bécsi diaszpórában élő csehek, magyarok és szlovákok kisebbségi anyanyelvi oktatása során felmerülő problémákban is.

Figyelemreméltó, hogy a kisebbségi oktatás törvényi szabályozásában bekövetkezett reneszánsz ellenére a kisebbségi oktatáspolitikával és oktatáskutatással foglalkozó dis-

Az elmúlt másfél évtized fontos változásokat hozott a kisebbségi oktatás területén. Az 1990-es években a viszonylag tömbszerűen élő nemzeti kisebbségek oktatási jogai kiszélesedtek. Ez a pozitív fordulat a speciális tantervi keretek modernizálásával – különösen az 1988-as és 1995-ös változtatásokkal – együtt a kisebbségi oktatás minőségének javulásához vezetett.

kurzus nem túl jelentős; a témában született publikációk történeti-leíró jellegűek, és nem mutatnak túl az egyes kisebbségeket (főként a szlovénokat és a horvátokat) érintő jogszabályok deskriptív ismertetésén. Fokozottan igaz ez a megállapítás az ausztriai (különösen a bécsi) magyarokra vonatkozóan; a burgenlandi oktatásüggyel kapcsolatos kérdések elemzése – Győri Szabó (2000) történeti-összehasonlító tanulmányától és Szoatak (2003, 2004) leíró jellegű publikációitól eltekintve – hiányzik. Szükség lenne továbbá a magyar kisebbség speciális helyzetét figyelembe vevő, kisebbségi anyanyelvi oktatással kapcsolatos pedagógiai- és tantárgymódszertani publikációkra. Tanulmányom a témával kapcsolatos problémákra és feladatokra igyekszik felhívni a figyelmet.

Az őshonos kisebbségek oktatásával kapcsolatos tudományos érdektelenség hátterében több ok húzódik meg. Egyrészt a csoportok viszonylag alacsony létszáma; a 2001-es census alkalmával Ausztria lakosságának alig több mint egy százaléka (1,13 százalék) vallotta magát – a köznapi érintkezésben használt nyelv alapján – a hat kisebbség valamelyikéhez tartozónak. Másrészt a kisebbségkutatásban tapasztalható hangsúlyeltolódás lehet az indok (vö. *Nelde*, 1994); Ausztriára nézve is nagyon helytálló Kozmának az a megállapítása, hogy „az iskolai esélyegyenlőtlenség irodalma megváltozott; mára feltöltődött a bevándoroltak (...) kutatásával. Benne a szegénység, a nyelvi hátrányok és a társadalmi depriváció hatásai fonódnak össze az iskolai esélyegyenlőtlenséggel”. (2005) Valóban, az utóbbi időben az oktatásfejlesztési kutatások Ausztriában (is) – az osztrák terminológiában „új-kisebbségeknek” nevezett – bevándorlók (főként Törökországból és a volt Jugoszlávia területéről érkező másodgenerációs fiatalok) nyelvi problémáival foglalkoznak (vö. *Binder*, 2002; *Fiala-Sulzbacher*, 2005; *Lichtenberger*, 1995; *Seebauer*, 2004).

Kisebbségi magyaroktatás Burgenlandban

Jogi szabályozás

Burgenlandban – a tartomány Ausztriához való csatolása (1921) ellenére – egészen 1937-ig a magyar iskolatörvények voltak érvényben. Ez idő alatt a nagy tradícióval rendelkező magyar és horvát iskolák jelentős többségét továbbra is a katolikus egyház működtette, az oktatás nyelvét az iskola fenntartója, többségében az egyház alkalmazásában álló helyi lelkész határozta meg. Ennek következtében a felekezeti iskolákban főleg magyarul és horvátul folyt az oktatás. A német nyelvű állami iskolák ugyanakkor a kisebbségek asszimilálásának eszközeiként szolgáltak. (*Baumgartner*, 1993)

A kisebbségi oktatást új alapokra helyező, 1937-ben született Tartományi iskolatörvény azonban mindössze egy évig volt hatályos, ugyanis Ausztria Németországhoz való csatolása következtében a tartomány önállósága teljesen megszűnt. A törvény hatályát a második világháborút követően, 1945-ben azonban ismét visszaállították. (*Győri Szabó*, 2000) A rendelkezés ismételt bevezetésével párhuzamosan államosították az egyházi iskolákat, ami mindkét kisebbség esetében komoly konfliktusokkal járt. Az előírások értelmében az oktatás típusától függetlenül minden tanulónak – tehát a kisebbségi csoporthoz tartozónak is – képesnek kellett lennie arra, hogy németül is ki tudja fejezni magát szóban és írásban egyaránt.

Az 1937-es törvény a kisebbségi nyelvhasználatot csak az elemi iskola (az általános iskola első négy osztálya) szintjén szabályozta, és a kisebbségi lakosság településen belüli számarányától függően háromféle iskolatípus létrehozását tette lehetővé. Egynyelvű nemzetiségi iskolákat ott lehetett működtetni, ahol a lakosság aránya meghaladta a 70 százalékat. A törvény minden tantárgy tekintetében kétnyelvű oktatást a 30 százalék feletti aránynál biztosított; amennyiben a kisebbség számaránya nem érte el a 30 százaléket, úgy a német tannyelvű iskola maga dönthetett arról, hogy szabadon választható tantárgyként kíván-e kisebbségi nyelvet tanítani.

A törvény adta lehetőséggel (horvát-német kétnyelvű oktatás, valamint a horvát mint szabadon választható tantárgy) elsőként a burgenlandi horvátok tudtak élni, ugyanis az 1955-ös Államszerződés egyedül őket ismerte el a tartományban hivatalos nemzeti kisebbségként. A burgenlandi magyarok kisebbségi anyanyelvi oktatásának területén csak az 1976-os népcsoporttá nyilvánítást követően állt be pozitív fordulat. A jogszabály értelmében ekkor négy településen, Felsőpulyán (Oberpullendorf), Felsőőrön (Oberwart), Alsóőrön (Untertwart) és Őrszigeten (Siget in der Wart) kerülhetett sor a magyar nyelvű oktatás bevezetésére.

A burgenlandi kisebbségi oktatás törvényi kereteinek megváltoztatására még évtizedekig várni kellett. 53 évvel az előző szabályozást követően, 1995-ben megszületett, majd utoljára 2002-ben módosították a Burgenlandi óvodatörvényt (7), amely az óvodákban, bölcsődékben és napközi otthonokban történő kétnyelvű nevelést szabályozza. Felsőőrön, Alsóőrön, Őrszigeten, valamint Felsőpulya igazgatási körzetében a törvény a magyar kötelezően „második óvodanyelvként” írja elő. A tartomány más óvodáiban a magyar abban az esetben biztosítandó, amennyiben a szülők legalább 25 százaléka igényt tart rá, függetlenül attól, hogy a magyar népcsoporthoz tartoznak-e. A rendelkezés heti minimum kilenc órában határozza meg azt az óraszámot, a kisebbség nyelvén tartott foglalkozásokra kell fordítani. A törvény előírja, hogy az óvónők mindkét nyelvből két éven belül sikeres nyelvvizsgát tegyenek.

1994-ben látott napvilágot a mai napig érvényben lévő Szövetségi kisebbségi iskolatörvény (8), amely az osztrák Államszerződésben (1955) még nem megnevezett kisebbségekre – tehát a horvátokon kívül a magyarokra és a romákra – is kiterjed és az egységesítés irányába mutat. Különösen jelentős ez a törvény abból a szempontból is, hogy a Burgenlandban élő magyar nemzetiségű, de osztrák állampolgároknak az anyanyelvi oktatáshoz való jogát (a tanítás nyelveként vagy kötelező tantárgyként) az alkotmányszintű szabályozás rangjára emelte (bek. 1. § 1.). Az iskolatörvény az óvodától az érettségig minden iskolatípusra vonatkozóan átfogóan rendelkezik az anyanyelvi képzésről. A törvény legfontosabb új elemei:

- Megszűnt a népszámlálási eredményeken alapuló százalékos feltétel. Ezáltal a tartomány területén bárhol lehetőség nyílik a horvát és magyar nyelvű oktatás bevezetésére, amely nem korlátozódik a kisebbségek által lakott területekre. Azokon a településeken, ahol már az 1937-es törvény alapján kétnyelvű iskolák működtek, ott mindenféle feltétel nélkül folytathatják működésüket, míg más helyeken csak minimális számú diák jelentkezése esetén tehetnek így (bek. 2., Alapelvek Meghatározása).

- A kisebbségi oktatás igénybevétele, vagy az attól való távolmaradás a szülő joga. A magyar/horvát nyelvtanítás történhet kötelező óra vagy választott tantárgy (9) keretein belül (bek. 1. § 1.(2)).

- A kisebbségi nyelvet beszélő gyermekeknek lehetőségük nyílik anyanyelvük oktatási intézményben történő elsajátítására az óvodától az érettségivel bezárólag az oktatás minden szintjén és iskolatípusában. (*Bericht*, 2000)

- A törvény az elemi iskolákra vonatkozóan kétfajta kisebbségi oktatást tesz lehetővé: a kétnyelvű (magyar/német vagy horvát/német) oktatáson kívül engedélyezi a csak kisebbségi nyelvű (csak magyar/horvát) iskolák/osztályok létrehozását és működését is. Utóbbi esetben heti hat tanórán kötelező a német nyelv tanítása (bek. 2. § 3.).

- Kidolgozták a kétnyelvű óvodákban és általános iskolákban/osztályokban oktató tanárok és óvónők képzésének és továbbképzésének módjait. A kétnyelvű tanintézetek leendő oktatói az Eisenstadti Pedagógiai Akadémián (Tanítóképző Főiskola) történő tanulmányaik során külön magyar és/vagy horvát nyelvi képzésben és óvodai/iskolai gyakorlaton vesznek részt. Az óvodapedagógusi vagy tanítói diplomával már rendelkezőknek a nyelvi és speciális módszertani tárgyakból kiegészítő vizsgát kell tenniük (bek. 5.).

- A tartományi iskolatanácson belül a kisebbségi csoportok ügyeiért felelős osztályt hoztak létre. A szakfelügyelők hatáskörét minden iskolatípusra vonatkozóan megállapították (bek. 7. § 15.).

– A szülők kérhetik a kétnyelvű bizonyítvány kiállítását iskolás gyermekeik számára (bek. 2. § 5.).

– A kisebbségi osztályok és csoportok létszámkorlátai a következőképpen alakulnak: az osztályok összlétszámát 20 főben maximálták. Az elemi iskolában önálló osztály indításához hét, külön csoportéhoz öt fő jelentkező szükséges. Felső tagozatban és szakmunkásképzőben kilenc fővel indul kisebbségi osztály, öt fővel pedig csoport. A nyolc osztályos gimnázium első négy évfolyamán az alsó létszámküszöb 12 fő. (*Mühlgaszner*, 2002)

Az iskolatörvényekhez hasonlóan a kisebbségi oktatás tantervi kerete is ritkán változott az elmúlt fél évszázad során. Az 1937-es tartományi iskolatörvény után először az 1966-ban életbe lépett ún. Schulorganisationsgesetz (Iskolatörvény) alakította át az elemi oktatásban, az alsó középiskolákban, valamint a gimnáziumokban használt tanterveket. Ezt követően 1988-ban, 1995-ben, majd 1998-ban oktatási miniszteri rendelet formájában került sor a tanterv módosítására. A változások az alábbiakat érintik (*Győri Szabó*, 2000):

– A magyar-német és a horvát-német kétnyelvű iskolákban/osztályokban a tanrend a kisebbségi és többségi nyelv „lehetőség szerinti” (nach Möglichkeit in annähernd gleichem Ausmaß) egyforma alkalmazását írja elő.

– A kisebbségi nyelvet idegen nyelvként oktató iskolákban a magyar, illetve a horvát nyelv órakerete megegyező.

– Heti egy alkalommal magyar, illetve horvát felzárkóztató nyelvórát biztosítanak az arra rászoruló tanulók részére.

A kisebbségi tantervek keretszabályozásként működnek, így viszonylag tág teret biztosítanak a tanárok számára a jogszabályban megjelölt célok eléréséhez. A kisebbségi anyanyelvi nevelés alapvető célja az előírások szerint a tanulói kétnyelvűség kialakítása és fejlesztése. Az 1998-as tantervi módosítások nagyobb hangsúlyt helyeznek a helyi dialektusok figyelembe vételére, a kisebbségi identitástudat erősítésére, valamint a kettős kulturális kötődés kialakítására. (*Bericht*, 2002)

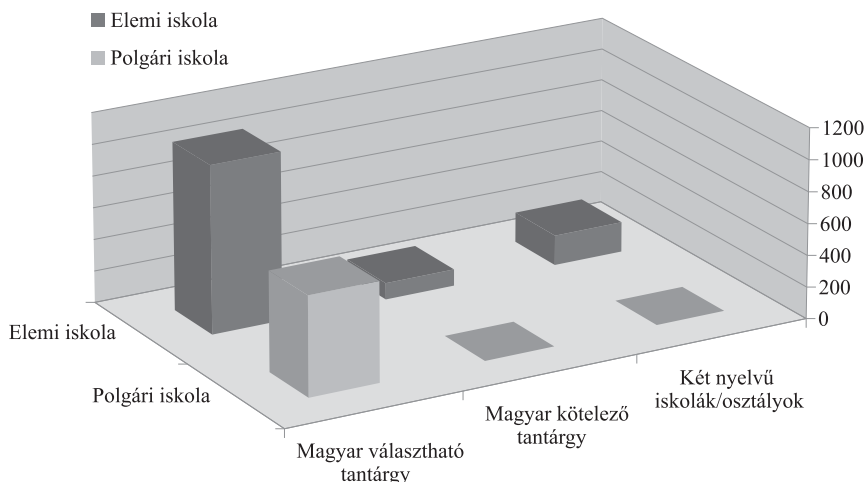
Magyaroktatás Burgenland elemi és polgári iskoláiban

A 2006/2007-os tanév statisztikái szerint (10) Burgenland-szerte az elemi és a polgári iskolákban összesen 1985 diák tanul magyarul. (1. ábra) A tanulók vagy a törvény által kétnyelvűnek (11) nevezett (valójában két tannyelvű) oktatás keretében, vagy idegen nyelvként sajátítják el a magyar nyelvet. Előbbi esetben a magyar a tanítás (egyik) nyelvként jelenik meg (Unterrichtssprache), ugyanis a tantárgyak nagy részét mindkét (német és magyar) nyelven oktatják. Utóbbi esetben a magyar nyelvóra lehet kötelező vagy szabadon választott (osztályozással, illetve osztályozás nélkül záródó) tantárgy.

A tartományban jelenleg csupán két településen (Örsziget és Alsóőr) működik kétnyelvű elemi iskola, amelyet összesen 23 kisdíák látogat. További hat elemi iskola működtet kétnyelvű osztályokat összesen 167 tanulóval. Tehát a magyart tanuló diákoknak csupán egy töredéke vesz részt a kétnyelvűség kialakítása, illetve fenntartása szempontjából előnyösebb kétnyelvű oktatásban. A kétnyelvű elemi iskolákon/osztályokon kívül további négy elemi iskolában 103 diáknak kötelező tantárgy a magyar nyelv.

Jóval magasabb azoknak az elemi iskolásoknak a száma, akik szabadon választott tantárgyként – többségében iskolai osztályzat nélkül – tanulják a magyar nyelvet. A 2006/2007-os tanévben 60 elemi iskola 1061 tanulója jelentkezett a magyar oktatás szabadon választott formájára.

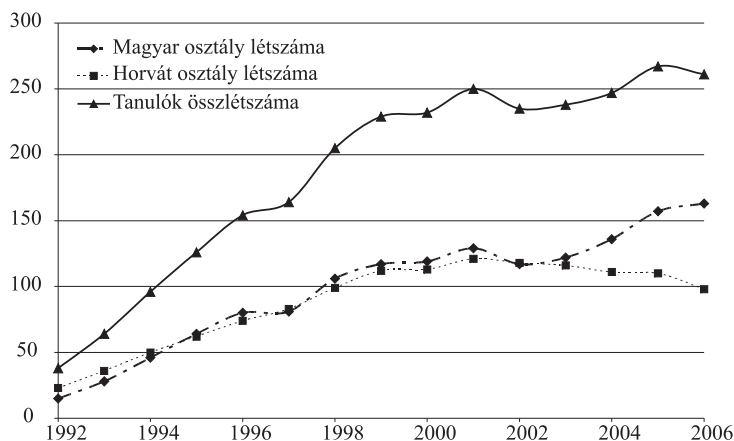
Amint azt az 1. ábra is mutatja, a magyar nyelv iránti érdeklődés érezhetően csökken az elemi iskola első négy osztálya után. A tartományban nem működik kétnyelvű polgári iskola (5–8 osztály), és a magyart csak választott tantárgyként (tehát nem kötelezően) oktatják az összes intézményben. Az idei tanévben 631 fiatal tanul magyarul a 22 polgári iskola egyikében.

1. ábra. A magyarul tanulóknak száma a magyar nyelv oktatásának típusa szerint Burgenland elemi és polgári iskoláiban (7–14 év) a 2006/7-es tanévben

A Felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium

A Kétnyelvű Gimnázium kapuinak 1992-ben történő megnyitásával az országban élő magyarok régi álma válhatott valóra; létrejött az első és máig egyetlen olyan önálló közép fokú közoktatási intézmény, amelyben a magyart nemcsak idegen nyelvként oktatják, hanem a tanítás nyelveként is használják. (12) Az Ausztriában egyedülálló gimnázium a tartományban élő két népcsoport középiskolai oktatási igényeit igyekszik kielégíteni: a diákok a nyolc osztályos gimnáziumi képzés keretében, évfolyamonként két párhuzamos osztályban magyar-német, illetve horvát-német kétnyelvű oktatásban részesülnek.

2. ábra. A Felsőőri Kétnyelvű Szövetségi Gimnáziumban tanuló diákok létszámának alakulása (1992–2006)

Az eredetileg kísérleti jelleggel beindított program sikerét bizonyítja az iskola iránt folyamatosan növekvő érdeklődés, amelyet jól illusztrál a tanulók létszámának állandó emelkedése; az intézménybe beiratkozottak száma (13) az eltelt 14 év alatt majdnem meghétszereződött. Az érdeklődés mindkét népcsoport esetében növekszik az alapítás óta, ennek mértéke azonban eltérő: a horvát tagozat kezdetben magasabb létszámát a ma-

gyar tagozat létszáma már a negyedik tanévben (1995/96) felülmúlta. A magyar tagozat Magyarország Európai Unió taggá válásának évében, a 2004/05-ös tanévtől kezdődően jelentős létszám-előnyre tett szert, amelyet azóta is tart.

„A kétnyelvűség mindig előny!!!” – hirdeti az iskola honlapja. (14) Külső megjelenítésében az intézmény a kétnyelvűséggel kapcsolatos pozitív nézetek közül főként a szocioökonómiai, a szociokulturális és a lingvisztikai megközelítéseket ötvözi. A pragmatikus színezetű szocioökonómiai beállítottság az idegen nyelv megtanulása révén kedvezőbb munkalehetőséget és a szakmai előmenetel megkönnyítését ígéri. A szociokulturális szempont a diákok alkalmazkodó-képességének fejlesztését tűzi ki célul. Végül a lingvisztikai megközelítés a hatékony kommunikáció és a gyakorlati ismeretek megszerzésének szükségességét tartja elsődlegesnek (vö. Mihály, 2006).

A tanulók egymástól jelentősen különböző tudásszintje szükségessé teszi, hogy a tanár rendelkezzen a differenciált oktatás képességével. Sajnos az érvényben lévő tanterv nem nyújt segítséget a tanároknak a kétnyelvű oktatás módszertani kérdéseivel kapcsolatban sem. (Racz, 1994) További terheket ró az oktatóra a korlátozott mennyiségben hozzáférhető tankönyv- és oktatási segédeszköz-állomány; az oktatási anyagok jelentős részét – az oktatás szinte minden szintjén – a tanárok maguk kénytelenek előállítani, illetve a meglévőket a tanulók különböző tudásszintjéhez adaptálni.

Az oktatás a német, a matematika, az informatika és az idegen nyelvek kivételével minden tantárgyból két nyelven zajlik. A magyar nyelvet külön tantárgyként a gimnáziumi oktatás nyolc éve során heti négy órában tanulják a diákok. Az előírások szerint a tanítás során a magyar nyelv arányát évfolyamonként fokozatosan kell növelni. A diákok egymástól nagyban eltérő nyelvi kompetenciájából adódóan a többségi és a kisebbségi nyelv fele-fele arányban történő oktatása megvalósíthatatlan lenne.

A tanulók rendkívül heterogén nyelvi-családi háttérből adódóan (15) a gimnázium kiválasztási gyakorlata némileg eltér a kétnyelvű iskolákban megszokott európai gyakorlattól; a tantestület a jelentkezőtől nem vár el sem valamely tantárgyban elért kiemelkedő eredményt, sem pedig az új nyelv ismeretének magas fokát. A szelekció – megfelelő elemi iskolai bizonyítvány esetén – egy felvételi elbeszélgetés során történik, ahol a követelményt a „minimális szintű magyar nyelvtudás” (16) jelenti. Valójában az iskola vezetésének célja, hogy a kisebbségi nyelv iránt érdeklődők lehetőleg mindannyian megkezdhesék tanulmányaikat az intézményben.

A kétnyelvű oktatás gyakorlati megvalósulása

Mind a kisebbségi iskolatörvénynek, mind pedig a tantervi előírásoknak komoly hiányossága, hogy egyikük sem definiálja a „kétnyelvű oktatás” mibenlétét. Ennek mellőzése a gyakorlatban oda vezet(het), hogy a tanár vagy a programban részt vevő diákok nyelvi szintje határozza meg, hogy a magyar/horvát nyelv valójában milyen szerephez jut az oktatás során.

A jelenleg érvényben lévő tanterv a többségi és a kisebbségi nyelv tanórán belüli arányával kapcsolatos elvárásait két utalás formájában fogalmazza meg; egyrészt a „lehetőség szerinti egyforma alkalmazását” (nach Möglichkeiten in annähernd gleichem Ausmaß), másrészt a „kisebbségi nyelvnek a többségihez való fokozatos hozzácsiszolását” (progressiv einschleifend) írja elő. A fenti alapelvek betartását nagyban megnehezíti, hogy

egy osztályon/csoporton belül a tanulók anyanyelvi kompetenciája rendkívül heterogén; a kisebbségi anyanyelvet egyáltalán nem beszélők, valamint a nyelvet otthon rendszeresen használók nem ritkán egyaránt megtalálhatók ugyanazon osztályon/csoporton belül. (Zsifkovics, 2006)

A tanulók egymástól jelentősen különböző tudásszintje szükségessé teszi, hogy a tanár rendelkezzen a differenciált oktatás képességével. Sajnos az érvényben lévő tanterv nem nyújt segítséget a tanároknak a kétnyelvű oktatás módszertani kérdéseivel kapcsolatban sem. (Racz, 1994) További terheket ró az oktatóra a korlátozott mennyiségben hozzáférhető tankönyv- és oktatási segédanyag-állomány; az oktatási anyagok jelentős részét – az oktatás szinte minden szintjén – a tanárok maguk kénytelenek előállítani, illetve a meglévőket a tanulók különböző tudásszintjéhez adaptálni. (Mühlgaszner, 2002) A különböző tantárgyakat oktató tanárok sokszor német nyelvű tankönyvekből tanítanak, amelyeket magyar nyelvű fordítással, illetve magyar tankönyvekből vett kiegészítésekkel látnak el. A magyar nyelvet tanító pedagógusok a tartományi iskolatanács által összeállított tankönyvlistáról „választhatnak” könyvet, amelyen jelenleg az osztrák tankönyvkiadó gondozásában 1990-ben megjelent három kötetes, *Te is tudsz, értesz, tanulsz magyarul?* című szerepel.

A tanárokkal szemben felállított követelmények magukba foglalják a szaktantárgy ismeretén kívül mind a német, mind pedig a kisebbségi nyelv magas fokú ismeretét, ugyanis egy adott tantárgy kétnyelvű oktatása egy tanórán belül, ugyanazon tanár által valósul meg. A kétféle szakmai kompetencia elvárásának ellentételezését szolgálja az a közelmúltban bevezetett – a tanárok szerint szimbolikus összegű – fizetési pótlék, amelyből a kétnyelvű oktatásban részt vevő pedagógusok részesülnek.

A törvény szerint (17) csak olyan tanár oktathat a kétnyelvű programban, aki az előírt speciális végzettséggel rendelkezik, és a záróvizsgát/államvizsgát mindkét nyelven sikeresen letette. A követelmény gyakorlati megvalósítása – különösen az elemi iskolát meghaladó szinteken – a tanárképzés hiányosságai miatt szinte lehetetlen. Az az ideális eset, amikor a két szakos tanár egyik szaktárgya az idegen nyelv, nagyon ritka. A felsőöri gimnáziumi tanárok fele az országban egyetlen magyartanár-képesítést is adó Bécsi Egyetem Finn-Ugor Intézetében szerezte a diplomáját. Az oktatók másik fele Magyarországon szerzett diplomával rendelkezik, illetve ausztriai egyetemi tanulmányai alatt, vagy azt követően magyarországi részképzésen vett részt.

Egyelőre nem megoldott a kisebbségi anyanyelv oktatását bármilyen módon végző tanintézetek külső (oktatási minisztérium, esetleg iskolatanács általi stb.) minősítése sem. A tanárok szerint a tudásszint mérésére megoldást jelenthetne a meghatározott szintű és típusú nyelvvizsgák (például ECL) letételének kötelezettsége. Ez ellen szól azonban a megmérettetés viszonylag magas költségvonzata, és a nyelvvizsgák presztízsének viszonylagos hiánya Ausztriában. (18)

Kisebbségi anyanyelv oktatás vagy idegen nyelv oktatás?

A magyarországi rendszerváltásnak, a határokon átnyúló gazdasági kapcsolatok felélnkülésének, majd az ország Európai Unió tagságának hatására érezhetően nőtt a magyar nyelv presztízse Burgenlandban. Ez a változás az elmúlt másfél évtizedben a magyar nyelvet tanulók létszámának növekedésében is megnyilvánult. Ugyanakkor a magyar nyelv iránti érdeklődés elsősorban a többségi társadalom, nem pedig a tartományban élő magyar népcsoport körében növekedett. (Miksa, 1998; Balikó, 2002) (19) Ennek köszönhetően a burgenlandi népcsoportok anyanyelvi oktatásának lehetőségein javítani kívánó kisebbségi iskolatörvény (1994) valódi célját csak részben tudja betölteni, ugyanis a törvény a gyakorlatban a „magyar mint idegen nyelv” oktatásának szabályozásaként funkcionál. (20)

Bár a jogi keret lehetővé tenné az anyanyelven történő oktatást az óvodától az érettségig, a kizárólag kisebbségi nyelven folyó tanításra nincsen igény a tartományban (ez a kisebbségi csoportok mindegyikére igaz). A tankötelezettség ideje alatt magyarul tanulók létszámát vizsgálva megállapíthatjuk, hogy a törvény adta lehetőségeket nem sikerül kihasználni; a kétnyelvű oktatásban részt vevők száma minimális (a 2001/2002-es tanévben az elemi iskolába járók 3,13 százaléka). Ennek okát Gombos és az érintettek abban látják, hogy „az érvényesülés szempontjából a magyar nagyobb, illetve a német nyelv kisebb szerepét nem fogadnák el a szülők” (Gombos, 1995; idézi Győri Szabó, 2000). Ugyanakkor a magyar nyelv tanulása szabadon választott tantárgyként a legnépszerűbb.

(Kisebbségi?) magyaroktatás Bécsben

A burgenlandi kisebbségi oktatással szemben a Bécsben és környékén élő migrációs eredetű magyar diaszpóra esetében de jure kisebbségi oktatásról nem beszélhetünk, ugyanis a tartományban hiányzik a kisebbségi anyanyelvi oktatás törvényi szabályozása. Különösen figyelemreméltó ez a jogi diszkrepancia akkor, amikor a magyar kisebbség mindkét csoportja deklaráltan ugyanazzal a jogállással rendelkezik.

A magyar anyanyelvi oktatás szabályozását Bécsben az 1976-os Népcsoporttörvény látja el, amely nem külön jogokat deklaráló nyelvtörvény, hanem a magyar egyesületek által szervezett, az anyanyelvmegőrzést céljával kitűző programokra pályázati lehetőséget biztosító és a szervezési költségek nagy részét finanszírozó támogatási forma. (Vörös, 2002) (21)

A jelenlegi gyakorlat szerint a magyar nyelv oktatására a Kancellária Hivatal által rendelkezésre bocsátott forrásokkal a helyi magyarság különböző szervezeteit összefogó és azok hivatalos képviselőjét ellátó egyik esernyőszervezet, az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége (Központi Szövetség) rendelkezik. Az osztrák fővárosban a Központi Szövetség működteti az anyanyelvi oktatás két fő intézményét; a Bécsi Magyar Iskolát (BMI) és a cserkészet. Az előbbieken kívül létezik még a Projekt Hungaricum nevet viselő, a Városi Iskolatanács által kezdeményezett nyelvtanítási program is, amely azonban a másik két intézménytől minden szempontból függetlenül működik.

A Bécsi Magyar Iskola

Az „iskola” megnevezés félrevezető lehet egy olyan civil szervezet esetében, amely az osztrák fővárosban élő, különböző időpontban érkezett migrációs hullámok első, második, esetleg harmadik generációjának hétvégekénti anyanyelvi nevelését tűzi ki célul. A rendszeresen működő hétvégi magyar iskola gondolata először az 1970-es években merült fel, de a kezdeményezést először 1985-öt követően – a nagy számú erdélyi menekült-hullám megérkezésekor – koronázta siker. Ennek fő oka az volt, hogy „az 56-os menekültek körében akkorra már nem sok érdeklődés mutatkozott. Kedvezően hatott az a tény, hogy az erdélyi menekültek jobbra fiatalok vagy fiatal házaspárok lévén elégséges számú gyermekkel járultak hozzá az oktatás megkezdéséhez.” (Deák, 1998) Kezdetben az oktatás előbb kettő, majd három korcsoportban folyt.

Az oktatás 1997-ben az óvodás csoport megindításával vált teljes körűvé. A tanulók ma már felmenő rendszerben az óvodától egészen az érettségig részt vehetnek a magyar oktatásban. Jelenleg a tanítás öt korcsoportban zajlik: az óvodások (3–6 évesek), a 7–10 év közöttiek, a 11–13 évesek, a 14–16 évesek, valamint a 17–18 éves középiskolások külön csoportot alkotnak.

A tanításra minden második hét szombatján, három tanórán kerül sor. 2004 évtől kezdődően a kisiskolások részére bevezették a heti oktatást. Ugyanez a kísérlet a nagyobbak körében érdektelenség miatt zátonyra futott. A tandíj összegét 100 Euróban ál-

lapították meg tanévenként, de rászorultság esetén minimális hozzájárulással is látogathatók az órák.

A tanulók létszáma az iskola megalakulása óta folyamatosan növekszik. Az első évet követően az 1990-es évek közepéig 40–50 beiratkozott diákja volt az iskolának, az 1990-es évek második felében már 70–80-an látogatták a magyar tanítást évente. 2002 óta a tanulni vágyók száma 80–100 fő között mozgott. Az 2005/2006-os tanévet 100 diák kezdte meg. (Koleszár, 2005)

Az oktatás helyszíne és a tanári gárda összetétele is több ízben változott az iskola fennállása óta. Jelenleg öt, pedagógus diplomával rendelkező szakember foglalkozik a gyermekekkel. Az oktatók mindegyike gyakorló pedagógusként, magyar szakos tanárként (általános iskolában vagy gimnáziumban) dolgozott hazájában mielőtt Ausztriába érkezett. Másodgenerációs gyermekek tanításában a Bécsi Magyar Iskolában és saját családjukban tettek szert gyakorlatra. A tanárnők Magyarországról, Erdélyből és a Felvidékről érkeztek. Mindannyian nagy lelkesedéssel és kitartással végzik munkájukat. A hétvégi iskola mellett intézményes kereteken belül vagy magánoktatás formájában mindannyian magyart tanítanak anyanyelvként, illetve idegen nyelvként.

A nyelvoktatás az Oktatási Minisztérium adományának köszönhetően magyarországi nyelvtan- és irodalomkönyvek segítségével történik. A különböző csoportok a 2003-ban megjelent *Hétszínvirág* című olvasókönyvből és munkafüzetből tanulnak. Ezt a tananyagot egészítik ki a pedagógusok különböző saját készítésű munkalapokkal, játékokkal, mondókákkal, versekkel és dalokkal. A tanórák felépítése minden korcsoportban azonos: a nyelvtanórát irodalom és történelem – esetenként fogalmazás – óra követi. A gyermekek osztályzatot nem kapnak, tudásukról többnyire a karácsonyi- és évzáróünnepség keretében adnak számot.

Cserkészzet

Más nyugat-európai és tengeren túli országokhoz hasonlóan, a bécsi székhelyű 71. számú Széchenyi István Cserkészcsapat – a három Ausztriában működő cserkészcsapat egyikeként – kiemelkedő anyanyelvmegtartó szerepet játszik a magyar származású fiatalok körében. Az 1961 óta folyamatosan működő, jelenleg 120 főt számláló szervezet a Külföldi Magyar Cserkészszövetség tagja. A felnőtt korú vezetőkön kívül mintegy 50 (6–14 éves) korú gyermek vesz részt – Mókus, Papagáj, Napsugár, Béka stb. örsökbe rendezve – a kéthetente szombaton délutánonként tartott magyarságismereti és népi hagyományok foglalkozásokon, amelynek során az oktatók a szóbeli kommunikáció fejlesztésére fektetik a hangsúlyt. Az ünnepi műsorokon, táborozásokon és közös kirándulásokon való aktív részvétel nagyban segíti a közösség kialakulását.

A cserkészfoglalkozásokat, valamint a BMI óráit látogató gyermekek családi-nyelvi háttere meglehetősen heterogén; viszonylag magas az erdélyi menekült gyermekeiként Ausztriában születettek aránya. Megtalálhatók továbbá olyan harmadik generációs fiatalok is, akiknek nagyszülei 1956-os menekülteként érkeztek az országba. A harmadik csoportot a Magyarországról érkezett munkavállalók vagy Ausztriába házasodottak gyermekei alkotják. A magyar oktatásnak ebben a két formájában nem vesznek részt olyan osztályok gyermekei, akik nem tartoznak a bécsi magyar népcsoporthoz. A foglalkozások látogatásának mindkét esetben feltétele a magyar nyelvtudás.

Projekt Hungaricum

Az előző két kezdeményezéstől eltérően a Projekt Hungaricum elnevezésű nyelvoktatási programot nem a kisebbségi magyar szervezetek, hanem egy állami intézmény, a Bécsi Városi Iskolatanács idegen nyelvi referatúrája működteti. Az 1995/96-os tanévben beindult magyar nyelvoktatási program elsősorban a bécsi magyar népcsoportozhoz tartozó

gyermek magyar tanítását szolgálja, ugyanakkor német anyanyelvű tanulók is részt vehetnek benne. A magyar nyelv oktatása a főváros különböző pontjain található négy elemi iskolában folyik; a gyermekek különböző iskolákból és kerületekből keresik fel a magyar tanításra kijelölt tanintézeteket. Az első négy osztályba járó tanulók órarenden kívül, a délutáni órákban, heti egy alkalommal két tanóra keretében tanulnak magyarul. Bár a szabályozás az osztályozásra is lehetőséget adna, a diákok értékelés nélküli, szabadon választható tantárgyként tanulják a magyart. A növekvő érdeklődés hatására az 1999/2000-es tanévben 150 kisdíák vett részt a programban. A projekt keretében középiskolai szinten azonban mindössze egy iskolában nyílik lehetőség a magyar nyelv tanulására.

A Projekt Hungaricum a nyelvtanítás során a szóbeli kifejezőképesség fejlesztésére fekteti a hangsúlyt. A program oktatási céljait az alábbiakban fogalmazza meg: „Az anyanyelv oktatás alaptantervben lefektetett céljainak megfelelően a magyar anyanyelvű, vagy a magyart második nyelvként tanuló diákoknak lehetőségük nyílik nyelvismeretük megőrzésére és továbbfejlesztésére, valamint kultúrájuk egyes elemeinek játékos és tevékeny formában történő megismerésére, összekapcsolva ezeket az értékeket új kulturális környezetükkel.” (22)

Alacsony óraszám mellett hosszú távon – optimális esetben (motivált diák, felkészült tanárok, megfelelő tananyag stb.) – esetleg az érzelmi kötődésen alapuló közösséghez tartozás tudata alakítható ki, illetve az anyanyelv iránti érdeklődés kelthető fel, ám az anyanyelv magas szintű elsajátítására és a nyelvcsere folyamatok visszafordítására az ilyen szűkre szabott óraszám önmagában nem alkalmas.

Összegzés

A magyarok által legnagyobb számban lakott tartományok eltérő kisebbségpolitikai koncepciójából adódóan Burgenlandban és Bécsben alapvetően más szervezeti formában kerül sor a kisebbségi csoporthoz tartozók anyanyelvi oktatására. Míg a burgenlandi szabályozás lehetőséget ad a közoktatás keretein belül a magyaroktatás különböző módozataira (csak kisebbségi nyelvű, két-nyelvű, nyelvoktató), addig Bécsben főként a törvényi szabályozás anomáliái miatt a kisebbségi anyanyelvi oktatásnak csak a leggyengébb formája, az ún. nyelvoktató módozat valósul meg.

Az oktatás különböző törvényi szabályozása és szervezeti kerete ellenére a burgenlandi és a bécsi magyar kisebbség iskolásko-

rú tagjai anyanyelvüket intézményi keretek között, többségében a nyelvoktató típusú kisebbségi nyelvoktatás keretében sajátítják el. A heti átlagos óraszám Burgenlandban kettő-három, Bécsben másfél-két tanóra. Ilyen alacsony óraszám mellett hosszú távon – optimális esetben (motivált diák, felkészült tanárok, megfelelő tananyag stb.) – esetleg az érzelmi kötődésen alapuló közösséghez tartozás tudata alakítható ki, illetve az anyanyelv iránti érdeklődés kelthető fel, ám az anyanyelv magas szintű elsajátítására és a nyelvcsere folyamatok visszafordítására az ilyen szűkre szabott óraszám önmagában nem alkalmas.

További fontos különbség, hogy Burgenlandban a magyaroktatás az iskolai órarendbe ágyazottan történik, így a diákok saját iskolájukban tanulhatják anyanyelvüket. Ezzel szemben Bécsben a tanórák a hivatalos tanítási időn kívülre (délutánra vagy hétvégére) esnek, és a diákok többségének egy erre a célra kijelölt külön intézménybe kell eljutnia. Ebből adódóan komoly áldozatokat kíván diáktól és szülőtől egyaránt a magyar órán való részvétel (városon belüli nagy távolságok, iskolások szállítása, egyéb iskolai és családi programokkal való egyeztetés szükségessége stb.).

Jelentős eltérés mutatkozik a magyart bármilyen formában oktató iskolák száma között is; míg az ország legkeletibb tartományában több tucat állami közoktatási intézményben jelentkezhetnek a diákok kisebbségi magyar nyelvi oktatásra, addig a fővárosban mindössze öt iskolában tanulhatnak magyarul. Különösen szembeötlő ez az aránytalanság akkor, ha a tartományban élő magyar anyanyelvűek számának különbségeit tekintetbe vesszük.

Az iskolai anyanyelvórak alacsony száma mellett az oktatás formája, a számonkérés módja (illetve annak hiánya) sem előnyös a kétnyelvű oktatás céljának – a magas fokú balansz kétnyelvűség kialakításának (Bartha, 1999) – elérése szempontjából. Burgenland mindössze tíz elemi iskolájában oktatják kötelező nyelvként a magyart, a többiben csak választható tantárgy formájában. Bécsben hasonló a helyzet; a Bécsi Magyar Iskola és a cserkésztest diákjainak összessége, a Projekt Hungaricum tanulóinak abszolút többsége nem osztályzattal záruló tantárgy keretében tanul magyarul. Ebben az esetben a diákok nincsenek teljesítménykényszernek kitéve, így több gyakorló tanár szerint félő, hogy a kisebbségi nyelv presztízse csökkenni fog.

Végezetül, bár örömteli tény a magyar nyelvet tanulni vágyók számának növekedése mindkét tartományban, Burgenlandban a kisebbségi magyaroktatás keretében valójában idegen nyelvvoktatás folyik, hiszen a tanulók jelentős része vagy a többségi társadalom tagjai közül kerül ki, vagy – bár felmenői révén a magyar népcsoportozáshoz tartozik – a kisebbségi nyelvet nem volt lehetősége az elsődleges szocializáció során elsajátítani. Az őshonos népcsoport körében nem mutatkozik igény a kisebbségi oktatási törvényben biztosított lehetőségeinek maradéktalan kihasználására. Ezzel szemben a fővárosban de jure kisebbségi oktatásról nem beszélhetünk, bár a helyi magyar egyesületek által szervezett intézményekben a magyar népcsoport tagjai oktatják a magyar népcsoport tagjait. (23)

Jegyzet

(1) Az osztrák oktatási rendszerről röviden: Ausztriában az óvodai képzés nem képezi az oktatás szerves részét, bár több iskola kínál iskola-előkészítő évet (Vorschulstufe) a hat éveseknek. Az alapfokú oktatás – továbbiakban elemi iskola – négy osztályos (Volksschule). Az 5–8. osztályt általában nem tekintik az alapfokú oktatás részének, hanem a középfokú oktatáshoz (Sekundarschule) sorolják. A négyéves (5–8. osztály) alsó középiskolába – továbbiakban polgári iskolába (Hauptschule) – jár az elemi befejező diákok 70 százaléka. Ebbe az iskolatípusba főleg azok jelentkeznek, akik a későbbiekben szakiskolában (Berufsschule) kívánják folytatni tanulmányaikat, bár létezik átjárás a gimnáziumba is. Az elemi iskolát befejezők 30 százaléka a nyolc osztályos gimnáziumban (Allgemeinbildende Höhere Schule) tanul tovább, amelynek csak a felső négy évfolyamát nevezzük „Gymnasium”-nak (létezik külön humán- és reáltagozata). A 12. osztályt követően az érettségizettek egy része szakmát tanul, más részük a felsőoktatásban folytatja tovább a tanulmányait. Az iskolakötelezettség hat éves kortól 15 éves korig tart. (Kozma, 2005)

(2) A népszámlálással kapcsolatos adatok az Osztrák Statisztikai Hivatal honlapjáról származnak.

(3) A másik öt népcsoport létszáma az utolsó census (2001) tükrében: (burgenlandi) horvátok 19 374, karintiai és stájerországi szlovének 18 520, bécsi csehek 11 035, románok 4348 és bécsi szlovákok 3343 fő (Statisztikai Hivatal).

(4) A törvény értelmében ebbe a jogi kategóriába a „szövetségi terület részein élő, helyi honosságú, nem német anyanyelvű, és saját népi hagyományokkal rendelkező osztrák állampolgárok csoportjai” tartoznak (BGBl. Nr. 396/1976 I. § 2. bekezdés).

(5) Az elismertetés több mint egy évtizedes folyamata során történelmi dokumentumokkal alátámasztott kutatással kellett bizonyítani az osztrák kormányzati szervek felé a bécsi magyar identitás több generációs fennállását, hiszen a „menekült”, „emigráns”, „vendégmunkás” és „bevándorló” kategóriák nem merítik ki az 1976. évi népcsoporttörvény meghatározását.

(6) St. Germain-i Államszerződés (STGBl. Nr. 303/1920); Szövetségi Alkotmány (BGBl. I/1920; BGBl. I. 68/2000); Államszerződés (BGBl. Nr. 152/1955).

(7) Burgenlandi óvodatörvény LGBl. Nr. 63/1995; LGBl. Nr. 47/1996; LGBl. Nr. 55/1999; LGBl. Nr. 32/2001.

(8) Kisebbségi oktatási törvény BGBl. Nr. 641/1994, (módosítva BGBl. Nr. 136/1998)

(9) Az osztrák oktatási rendszerben a szabadon választott tantárgynak két formája létezik: az ún. Freigegegenstand, amikor a tanuló osztályzatot kap az adott tantárgyból, illetve az ún. Unverbindliche Übung, amikor a kurzus teljesítésének feltétele a rendszeres jelenlét, értékelésre viszont nem kerül sor.

(10) Az adatokat Ludwig Baliko, a Burgenländischer Landesschulrat munkatársa bocsátotta rendelkezésemre.

(11) Mivel a kisebbségi oktatási törvény szövege, a témával kapcsolatos publikációk és az oktatási intézmények megnevezései egyöntetűen a „kétnyelvű” (zweisprachig) kifejezést használják, publikációm-ban – a terminológiai félreértések elkerülése végett – én is ezt a jelzőt alkalmazom. Ugyanakkor az oktatás ezen típusára a „két tannyelvű” megjelölés – minden iskolai tantárgy két nyelven történő tanítása miatt – megfelelőbb lenne.

(12) A burgenlandi iskolák tantervébe az 1980-as évektől kezdődően került be újra intenzívebben a magyar nyelvoktatás. Az 1981/82-es tanévben a felsőlő-vői (Oberschützen) gimnáziumban indult magyar ta-gozat. A felsőpulyai gimnáziumban 1987-ben indítot-ták el a két nyelvű „pannon” osztályt, amelyben a di-ákok heti három tanórán idegen nyelvként tanulják a magyar vagy a horvát nyelvet. Önálló kétnyelvű gimnázium azonban 1992-ig nem létezett.

(13) A Felsőöri Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium-ban tanulók diákok létszámával kapcsolatos statisztikai adatokat Martin Zsifkovics, az iskola igazgatója bocsátotta rendelkezésemre.

(14) <http://www.bg-oberwart.at>

(15) A gimnáziumot látogató diákok az alábbi cso-portok egyikébe sorolhatók: 1. az ausztriai magyar népcsoport tagjai. Közöttük egyaránt megtalálhatók magyarul beszélők és a nyelvet nem ismerők; 2. osztrák szülők német anyanyelvű gyermekei; 3. Magyar-országról, Erdélyből vagy a Vajdaságból különböző időpontokban Ausztriába kivándorolt, magyar anya-nyelvű szülők gyermekei; 4. magyar anyanyelvű fia-talok, akik naponta ingáznak Nyugat-Magyarország valamely településéről.

(16) A „minimális szintű magyar nyelvtudás” opera-tív fogalomként értelmezendő. Amennyiben a felvé-teliző az iskolai magyar nyelvoktatás semmilyen for-májában nem részesült még, úgy köteles a Burgen-

landi Magyarok Népfőiskolájának (vagy más nyelv-iskolának) a szervezésében egy fél éves előkészítő tanfolyamra járni.

(17) LDG 1984, Art. 1. Abs. 3

(18) Ausztriában a nyelvvizsga-bizonyítvány meg-szerzésére tett kísérlet közel sem olyan elterjedt, mint Magyarországon. A bizonyítvány megléte sem a köz-oktatás különböző formáiban és szintjein, sem pedig a munkavállalás során nem jelent előnyt.

(19) Az 1991/92-es tanévben az elemi iskolában ma-gyart tanulók 93 százaléka idegen nyelvként kezdte el elsajátítani a nyelvet. (Wedral, 1993)

(20) Amennyiben a kétnyelvű oktatásban részt vevő magyar anyanyelvű diákok számát a helyi horvát ki-sebbséggel hasonlítjuk össze, meglepő eredményt ka-punk: a 31 horvát-német kétnyelvű elemi iskolával szemben mindössze 2 magyar-német működik. Szá-zalékban kifejezve: a 2001/2002-es tanévben az ele-mi iskolába járók 3,13 százaléka tanult magyarul, míg 13,22 százaléka horvátul. (Mühlgaszner, 2002)

(21) Ugyanakkor a Népcsoporttörvényt nem tiltja a kisebbségi nyelven is oktató tanintézetek létrehozását (sőt azok finanszírozásához is hozzájárul), amint azt a Bécsben élő tízezer fős cseh kisebbség által alapí-tott kétnyelvű (cseh-német) Koménusz magániskola sikeres működése is mutatja.

(22) <http://www.lehrerweb.at/ssr/europabuero/hun-garicum.html>

(23) Ezúton szeretnék köszönetet mondani a publiká-cióban megnevezett intézmények tanárainak és veze-tőinek, hogy megosztották velem az oktatás szerve-zeti kereteivel és gyakorlati megvalósításával ka-pcsolatos gondolataikat és véleményüket. Köszönettel tartozom továbbá azért is, hogy bécsi és burgenlandi terepmunkám során lehetővé tették számomra, hogy a különböző tanórákon és foglalkozásokon szemé-lyes tapasztalatokat is gyűjtsék.

Irodalom

Balikó, Ludwig (2002): *Die Auswirkungen des Min-derheitenschulgesetzes auf den Ungarischunterricht an den Pflichtschulen im Burgenland*. (Kézirat) Bartha Csilla (1999): *A kétnyelvűség alapkérdései*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
Baumgartner, Gerhard (1995): *6 x Österreich. Geschichte und aktuelle Situation der Volksgruppen. Ursula Hemetek für die Initiative Minderheiten*. Drava Verlag, Klagenfurt/ Celovec.
Baumgartner, Gerhard (1993): *Prolegomena zum Sprachverhalten ungarischsprachiger Burgenländer*. In: Holzer, Werner (szerk.): *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland*. Passagen Verlag, Wi-en.
Bericht gemäß Art. 15 Abs. 1 der Europäischen Char-ta der Regional- oder Minderheiten-sprachen Wien, am 1. Oktober 2002.
Bericht der Republik Österreich gemäß Artikel 25 Abs. 1 des Rahmenübereinkommens zum Schutz nationaler Minderheiten Wien, am 30. Juni 2000.
Binder, Susanne (2002): *Schule und Migration. Ein-blick in die Praxis des interkulturellen Lernens*. SWS-Rundschau 2002/4. 422–440.

Deák Ernő (1998): Bevezetés. In: Koleszár Ildikó (szerk.): *Tíz éves a Bécsi Magyar Iskola*. Az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szö-vetsége, Bécs.

Fiala-Sulzbacher, Evelyn (2005): *Deine, meine, unsere Sprache(n). Sprachliche Frühförderung von Migrantenkinder*. http://www0.eduhi.at/verein/s-loelinz/pdf/Sprache_lernen.pdf (utolsó megtekintés: 2006.12.27.)

Győri Szabó Róbert (2000): *A nemzeti kisebbségek oktatási rendszerei Ausztriában*. <http://www.hhrf.org/magyarkisebbsseg/0001/m000115.html> (utolsó megtekintés: 2006.12.20.)

H. L. (szerző ismeretlen) (2002): 2001. évi népszám-lálás: Ausztriában magyarok az élen. *Bécsi Napló*, 11–12, 1. 3.

Koleszár Ildikó (2005): Határon innen-határon túl – Tanévkezdés a Bécsi Magyar Iskolában. *Bécsi Napló*, 9–10. 2.

Kozma Tamás (2005): *Kisebbségi oktatás Közép-Eu-rópában*. Felsőoktatási Kutatóintézet, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest.

Lichtenberger, Elisabeth (1995): Schmelztiegel Wien – das Problem der „neuen Zuwanderung“ von Ausländern. *Geographische Rundschau*, 1. 10–17.

Mihály Ildikó (2006): Európai áttekintés a két tannyelvű oktatás tapasztalatairól. *Új Pedagógiai Szemle*, 5.

Miksa Lajos (1998): Burgenland – több német ajkú gyerek tanul magyarul, mint ahány magyar? *Köznevelés*, 3.

Mühlgaszner, Edith (2002): *Minderheitenschulwesen im Burgenland zwischen Tradition und Vision*. http://www.oebvhpt.at/erziehung_unterricht/archiv/05_02/muehlgaszner.pdf (utolsó megtekintés: 2006.12.27.)

Nelde, Peter H. (1994): Sprachpolitische Überlegungen zur Konfliktneutralisierung in Europa. In: Holzer, Werner – Pröll, Ulrike (szerk.): *Mit Sprachen leben – Praxis der Mehrsprachigkeit*. Drava Verlag, Klagenfurt/Celovec. 1994. 31–52.

Racz, Andreas (1994). Die zweisprachige Volksschule in Unterwart/Alsóör. In: Holzer, Werner – Pröll, Ulrike (szerk.): *Mit Sprachen leben: Praxis der Mehrsprachigkeit*. Drava Verlag, Klagenfurt – Celovec. 147–159.

Seebauer, Renate (2004): *Zur Sprachenvielfalt in Österreich – Historisches Vorverständnis und Multilingualität in Österreichs Schulen*. Pädagogische Akademie des Bundes in Wien. <http://www1.pabw.at/static/files/eu-projekte/bridge-mat/SprachenvielfaltOsterreich.pdf> (utolsó megtekintés: 2006.12.22.)

Szoták Szilvia (2004): A burgenlandi magyarság nyelvi jogai. In: P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit (szerk.): *Nyelvvesztés, nyelvjárásvesztés, nyelvcsere. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához*. Tinta Könyvkiadó, Budapest. 278–291.

Szoták Szilvia (2003): Az ausztriai kisebbségek nyelvi jogai – különös tekintettel a magyar kisebbségre.

In: Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Nyelvi jogok, kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép Európában*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 204–217.

Osztárk Statistikai Hivatal Honlapja <http://www.statistik.at> (utolsó megtekintés: 2006.12.20.)

Vörös Ottó (2002). Nyelvtörvények és nyelvhasználati valóság – főként a magyar nyelvhatár délnyugati térségében. In: Kontra Miklós – Hattvár Helga (szerk.): *Magyarok és nyelvtörvények*. Teleki László Alapítvány, Budapest. 53–59.

Wedral, Heinrich (1993): Wer nutzt das Angebot? Kroatisch und Ungarisch an Burgenlands Schulen. In: Holzer, Werner (szerk.): *Trendwende? Sprache und Ethnizität im Burgenland*. Passagen Verlag, Wien. 267–271.

Zsifkovics, Martin (2006): *Das zweisprachige Bundesgymnasium Oberwart – Kétnyelvű Szövetségi Gimnázium Felsőör – Dvojezična savezna gimnazija Borta. Prinzipien bilingualer Ausbildung*. (Kézirat)

Törvények

Burgenländisches Landesschulgesetz, LGBL. Nr. 40/1937.

Burgenländisches Pflichtschulgesetz, LGBL. Nr. 36/1995.

Burgenländisches Kindergarten gesetz 1995, LGBL. Nr. 63 in der Fassung der Gesetze LGBL. Nr. 47/1996, 55/1999 und 32/2001.

Minderheitenschulgesetz für das Burgenland, BGBl. Nr. 641/1994.

Schulorganisationsgesetz: Lehrpläne für Minderheiten-Volksschulen und für den Unterricht in Minderheitensprachen in Volks- und Hauptschulen in den Bundesländern Burgenland und Kärnten, BGBl. 1966/118.

A John Benjamins Publishing Company könyveiből